

SADAŠNJOST I BUDUĆNOST VJERE

Ratko Perić

Uvjeti preobrazbe i razvitka vjere

Da bi se moglo prikladno odgovoriti na pitanja koja se postavljaju na području vjere,¹ potrebno je pobliže se upoznati sa složenom situacijom suvremenog svijeta kao pozornicom povijesti čovječanstva na kojoj se izvode ljudski pothvati, porazi i pobjede.² II. vat. sabor smatra da je nužno poznavati današnje kulturne uvjetnice i znakovlje vremena kako bi svaki bogovjesnik i cijela Crkva mogli, »na način kako odgovara svakom naraštaju, odgovoriti na vječna ljudska pitanja o smislu sadašnjeg i budućeg života i o njihovu međusobnom odnosu.«³

Plodovi ljudskog uma — Koncilski prikaz svijeta polazi od najširih vidikovaca i sužuje se na unutarnju problematiku čovjeka. Sudionici smo nepreglednih i dubokih preokreta u svijetu koji su izazvani snagom čovjekova uma i pronalazaštva, te ljudsko biće navode na promjenu mišljenja i življenja. Čovjekove su umotvorine u isto vrijeme znak nade i tjeskobe. U međusobnoj borbi tih dviju životnih pratilaca odvija se naš napredak, praćen neprestanom krizom rasta. Čovjek danomice postaje ponosniji na sebe, na proizvode svojih ruku i duha; ovladava materijom, prirodom, svemirom. Uspjesi na znanstvenom polju možda su zadnjih nekoliko godina veći od onih iz nekoliko posljednjih stoljeća. Zbog toga se širi čovjekova spoznaja i mijenja način njegova mišljenja. Od zavičajnoga pogleda prelazi se na svezemaljski, od pojedinačnog poimanja stvarnosti i ljudi na opće. Iz svega toga proizlazi goleme složenost i naslaganost problema koji se ne mogu obuhvatiti čak ni u ljudski rječnik. Nije teško uočiti oštre opreke koje postoje u posljedicama ljudskih napora: na jednoj strani neizmjerljivo bogatstvo, vrhunski stupanj civilizacije i kulture, istančan osjećaj za slobodu, poosobljenje čovjeka, na drugoj skrajnje siromaštvo, potpuna nepismenost, grubo oblici društvenog i duševnog robovanja. U ljudima postoji želja za jedinstvom, a neprestano nam dolazi pred oči rastrganost na mnogim poljima.⁴

Promatrajući bolje stvarnost, vidimo da je znanstveni razvitak posve otvoren. Nigdje mu kraja. Stoga suvremeni čovjek vjeruje u taj nedefinirani pojam napretka, u bolju budućnost i svoju i svega čovječanstva. Mnogi suvremenik prihvaća mnoštvo nepisanih i neobvezatnih dogma. Nastupa kao izbezumljeni dogmatik koji vjeruje u evoluciju, u utopiju, u iluziju. Vjeruje u svoje slabosti kao snagu, u druge, u njihove riječi i obećanja. Vjerovanje u prerastanje iz nesavršenijih u sve savršenije oblike, koji dolaze sami od sebe — postalo je glavnom mišlju vodiljom

¹ Ovdje se pretpostavlja da su nam poznati mnogi pojmovi i odnosi s obzirom na vjeru-religiju-ateizam-egzistenciju itd. obrađeni u knjizi *Putovi i raskršća suvremene teologije*, CUS, Split, 1975; usp. *Vjera i život*, str. 123—164.

² Usp. *Gaudium et spes*, 2.

³ *Gaudium et spes*, 4; v. također 44, 62.

⁴ Usp. GS, 4—10.

modernoga vremena. Drži se da je eshaton tu već posve nazočan i da je zemlja konačište čovjekova putovanja.⁵ Međutim, dok na jednoj strani sve vrste znanosti, koje su, istina, u određenom smislu samostalne, uvjetuju u čovjeku neko pouzdanje u boljitak ali samo u ovostranim okvirima, dotle one mnogima otvaraju put u predvorje prave vjere što prelazi zemaljske ograde i zakone.⁶ Čovjekov se duh ne pomiruje i ne zadovoljava s materijom, pa bila ne znam kako tankočutna.⁷

Ljudskiji uvjeti života — Napretkom znanosti i tehnike dolazi se do rezultata koji mogu mnogo koristiti osobnom i društvenom razvoju čovječanstva. Dostignuća ljudskih nastojanja zaista neprestano postaju sve uspješnija pomagala širokih narodnih slojeva. Svako otkriće i nova spoznaja postaju vlasništvo mnogih. Sasvim je shvatljivo da je zbog toga u brojnim krajevima zemlje došlo do željkovana poboljšanja životnog položaja u materijalnom pogledu. No je li s time sve gotovo? Očito nije.

Upadne suprotnosti u životu — Naše suvremenike najviše vodi k postavljanju pitanja o vjeri njihov unutrašnji nemir srca. Nijedan čovjek ne nalazi potpuno smirenje zbog enigme neuhvatljiva života. Pred nama se život ukazuje sa svom svojom privlačnošću, ali i sa svom tajnovitošću i zagonetnošću: ne zna mu se pravog izlaza ni zalaza. Ljudsko biće s plaćem dolazi na zemlju i s plaćem odlazi u zemlju. To je činjenica s kojom se nitko sam od sebe ne pomiruje i kojoj svatko traži razrješenje. I svjesni smo da je cio život obasut nekom neočekivanošću. Kad ne bi bile ostvarive određene životne protivštine, bili bismo možda skloni sve proglasiti besmislicom i protuslovljem. Ima više takvih temeljnih paradoksa⁸ pred kojima čovjek stoji zadržan i nescinaljiv. To je u prvom redu sama pojava života koji nastaje i nestaje. Postoji neprotumačivo bogatstvo njegovih mogućnosti. Otajstvo životnog dara izvučeno iz ništa prolazi kroz više različitih stanja: iz neodređene potencije donositelja prelazi u »krutu« stvarnost ovdje na zemlji, da bi se konačno, kao što vjerujemo, »rasplinuo« u duhovno područje izvan naših tjelesnih osjetila. No ima ih koji tvrde da sve propada kad se tijelo položi u grob, jer se ne vide nikakvi obrisi u pneumosferi. I čovjek se razuman pita: Tko je izmislio takav izvor i odredio takvo ušće da se do njega dolazi ovim zemaljskim koritom? Stojimo i gledamo, zbunjeni i radosni, tjeskobni i zamišljeni, u vjeri i nevjeri. Živeći, čas se osjećamo gospodarima života, jer vidimo što sve možemo učiniti, a čas njegovim najvećim robovima, jer doživljavamo svoju nemoć pred najjednostavnijim problemima. Tko nas je stegnuo u ove lance nepotpisanih i neumoljivih zakona usuda? Ima li mogućnosti izbaviti se iz ovih okova?

Dok živimo u ovom svijetu, stalno se doživljavamo kao ograničenost koja se proteže u neograničenost. Po svom duhovnom rasponu preko-

⁵ Usp. *Vjera i čovjek sadašnjice*, BS, 2/1964, osobito str. 171—172.

⁶ Usp. A. Kusić, *Prilodostovne motivacije vjere*, CUS, 4/1974, str. 223—233. U istom okviru naglašava se faktor poniznosti usp. S. Doppelhammer, *Uloga poniznosti u činu vjere*, BS, 3—4/1967, str. 350—360.

⁷ Usp. J. Weissgerber, *Odakle vjera u evoluciju*, Obnov. život, 4/1971, str. 310—324.

⁸ Usp. A. Kusić, *Osporavana vjera*, CUS, 2/1972, str. 115—125, napose 118—122. Isti, *Vjera u totalitetu osobnosti*, CUS, 2/1975, str. 128.

račujemo ograde nevidljivog, a po svom tjelesnom nagonu čini nam se da je sve ostvarenje ovdje. Duh je zbijen u komadiće tijela, ograden u prostor, uvremenjen, ali neprestano proplamsava u beskraj. Ljudski je duh stalno napet kao puna puška: razumski obarač uvijek spreman ispaliti najprodorniji metak misli u nesagledive horizonte bitka. I zato nije moguće protumačiti ovaj omeđeni vijek i stvarnost bez nečega beskonačnoga koje već na neki način postoji u nama. To je nešto što svakoga od nas para i ne da mu mira, a ipak se silom prilika pomirujemo sa sudbinom. Kad u nama ne bi bilo nešto stalno i pokretljivo, strano i intimno, naše i tuđe, vremenito i vječno, ne bismo to tako ni osjećali. Dok živimo vazda nam je u svijesti neka skrivena stvarnost. Uvijek nešto nazočno, ali nikad do kraja ispitljivo i dokučivo. U nama djeluje kao težnja i zahtijevna praznina. Stijenke našega duha nadimaju se i proširuju za nenazočnim što nas hoće ispuniti i osmisliti, i prema kojem smo u temelju svoga bića upućeni. A u svemu ovome kroz cio život, od prvog buđenja na razumnost do konačnog usnuća, nosimo u sebi klicu, odnosno granu slobode, ali u ograničenoj mjeri. Čini nam se da smo apsolutno slobodni, da možemo činiti sve što je pred nama. Ali nije moguće. Stotine spona: bioloških, moralnih, osobnih, društvenih, vežu nas na određen smjer. Vezani smo svojim unutrašnjim psihičkim dinamizmima, spućeni vanjskim svijetom i njegovim zakonima. Sve nas ograničuje i najčešće upravlja drugačije nego što sami predviđamo. I na kraju kad bismo se osmjelili tvrditi da možemo kako hoćemo, moramo priznati da ne možemo dokle hoćemo.

Ipak, je li moguće ovako promatrati suvremenu krizu vjerovanja? Nije li vjera životni paradoks pomiješan sa sumnjom i nevjerom? Htjeli bismo upravo ispitati neka obilježja današnje vjere općenito i kršćanske usputno.

Obilježje današnje vjere

Ne treba biti posebno oštroidan da se primijete problemi što potresaju današnjeg čovjeka (vjernika) i prepoznaju znameniti po kojima se očituje kriza vjerovanja. Pod upitnikom je općenito Bog: njegova opstojnost i zahvat u svijet. Za nas kršćane kriza je još određenija: Crkva, evangelizacija, moral, dogma, sakramenti, redovništvo, laikati itd. nalaze se u fazi previranja i poprimanja novih oblika. Ovdje bismo iznijeli tri oznake suvremene vjere.

Osnovna obilježba svake vjere jest njezina rizičnost. To se jednako odnosi i na kršćanstvo. Vidimo da se danas nositelji vjere nalaze u ozbiljnoj ugroženosti na svim poljima. Gledano zemljopisno: Čitava su područja zemlje bez prave vjere u Boga. U društvenom pogledu, nevjera na istočnoj strani staroga svijeta sve više zahvaća maha; a u zapadnim dijelovima bezboštvo se širi pod pritiskom javnog mišljenja i gospodarskog uspjeha. Sa psihološkog stajališta: nevjera se uvukla u sve pore ljudskog djelovanja i života. Promatramo stalnu borbu između vjerovanja i nevjerovanja, ateizam i teizam, i čini nam se da se ta bitka više puta na izvan svrši porazno po vjeru. Nikada nismo tako svjesno, ali tako nemoćno stajali pred problemom »nevjere« kao danas. Intelektualci nevjernici

traže načina da iskažu svoju ispovijest nevjere pred čitavim svijetom, i to s ponosom. Određena nedovršenost u moralnom, kozmičkom i psihološkom redu uzima se kao povod i razlog za odbijanje Boga kao tvorca i ureditelja, a previđaju se pozitivnosti kojima je svijet ukrašen.

Ne potrebno je naglasiti da ugroženost vjere proizlazi iz same njezine naravi: »Vjerom, pozvan, Abraham poslušao i zaputi se u kraj koji je imao primiti u baštinu, zaputi se, ne znajući kamo ide« (Heb. 11, 8). I upravo onaj nepoznati kraj, ono »ne znajući kamo ide«, uključuje odvažnost i pogibeljnost, ali i zaslugu i veličinu. U tom smjeru čitav se naš život odvija oko dva pola: Apsolutne vrednote života (tj. Bog) neprekidno nas pozivaju; i što više za njima idemo, to one sve više izmiču u nevidljivu daljinu. A drugi pol jest neki nejasni osjećaj da naša životna sudbina i budućnost ovise u biti svojoj o ovim vrednotama koje nas drže u životu.⁹ Rizik vjere bitno je vezan uz ljudsku slobodu. I kao što je naša sloboda u svakodnevnoj opasnosti svoga ne-ostvarenja i ne-zrilenja zbog mogućnosti izbora dobra i zla, tako se događa i sa stvarnošću naše vjere. Vjera se hrani u slobodi, a sloboda se napaja u vjeri. I kao što sloboda pretpostavlja čitava čovjeka u njegovu činu opredjeljenja, tako je i vjera izraz cijelog čovjeka. Ako se ima u vidu ta činjenica, onda nema razloga za razočaranje u promatranju vjernika i nevjernika u svijetu. To što neki nisu doprli do jasne spoznaje i prihvata vjere, ili se čak protiv nje bore, iz vlastitih motiva i nejasnoća, ne mora značiti da je posve otpisano mjesto za vjeru u srcima takvih ljudi. Možda je mnogi još ne mogu prihvatiti zato što je ona životno zahtijevna: iziskuje najveći mogući ulog, ne samo odlomak uma, dio srca, period života, nego sve, cio život sa svim njegovim sposobnostima, darovima i vrijednostima.¹⁰ A nije samo u pitanju tvrdokornost srca, nego i jasnoća uma.¹¹ Vjerujemo da je Bog stvorio čitava čovjeka i da želi spasiti čitava čovjeka, ali po njegovoj djelatnoj vjeri i suradnji.

Krivo bi bilo misliti da je naša budućnost slijepa neizvjesnost i potpuni mrak. Ne. Naš je hod svjesni ili manje svjesni odgovor na prethodni zov Božje milosti, koja u nama djeluje na svoj način. Dijalektičnost vjere očituje se upravo u tome što svaki naš koračaj u neizvjesnu budućnost, čim postane siguran, odmah prelazi u novu nesigurnost hoda. Svaki odgovor na pitanje u svijetu i u našem životu znači istodobno novo pitanje, postavljeno u novom svjetlu; i tako čitav život. Stoga vjera ne može biti samo neka statična svijest o nadzemaljskom, a još manje kratkospojni odgovor na životna pitanja; ona je rast, zauzetost i neprestano posvješćenje. Nužno je razvijati se u vjeri.¹² A taj ispit zrelosti polaže svaki pojedinac u životu na vlastitu odgovornost.

Druga značajka vjere jest u tome što je ona odvir suvremenosti. Vidjeli smo da naša vjera, kao osvjedočenje u Božju opstojnost i vodstvo, nije

⁹ Usp. H. Thielicke, *Kad Bog zasmeta svojim »upadicama«, Svesci*, 25—26/1975, str. 20.

¹⁰ Usp. H. Thielicke, nav. dj., str. 21.

¹¹ Usp. Dr. J. Čurić, *Uvid u vjerodostojnost kršćanstva prema novozavjetnim knjigama*, BS, 2—3/1971, str. 215—224, posebno 221—223.

¹² Usp. Vl. Mercep, *Problem dozrijevanja u vjeri*, CUS, 1/1973, str. 40—44.

neka nasljedna presadnica, već bitno vezana uz našu izvornu slobodu kao temeljnu stvarnost koja se razvija i ostvaruje u određenom povijesnom razdoblju i mjestu. To će reći da je sržna značajka svake vjere, pa i vjere nas kršćana koji živimo u ovom vremenu, činjenica da ona izrasta iz našeg današnjeg stanja i nosi obilježje suvremenosti. U tome je njezina osobita novost. Ali sama ta danost da vjera u svojoj pojavnosti niče iz našeg sadašnjeg bitka i trenutka, iz suvremene vjerske zajednice, koja nam je dana (kao Božji dar što ga proživljavamo hic et nunc sa svim rizikom i snagom, još ne znači da ona nije nastavak svega onoga što su naši prethodnici uvijek vjerovali u objektivnom pogledu. Dapače, današnjost vjere, njezino iskustvo i razvitak nužno pretpostavljaju poznavanje i povezivanje s prošlosti. Jer ako naše zrno evanđeoske i kršćanske vjere ne urasta u naš stvarni egzistencijalni okoliš, ne možemo se ponositi da vjerujemo vjerom apostola, otaca, svetaca i drugih velikana kršćanstva iz prošlih vremena. Oni su naime postali ono što jesu upravo primjenom Evanđelja na potrebe svoga vremena. Ako nema toga suvremenog hranjenja u vjeri, onda smo i objektivni depositum fidei zadržali na razini teoretskog znanja, a nismo ga predstavili ni sebi ni drugima kao odgovor na životna iziskivanja.

Na osnovi izraza vjere naših prethodnika mi danas obnavljamo i stvaramo sadržajno istu (možda obuhvatniju) a izričajno sukladnu vjeru današnjem svijetu. Već je svima postalo jasno da se jezgra pologa vjere uvijek može iznositi u drugačijoj formi, zavisno od vremena, filozofije i kulturnih shema. I činjenica je da se u toj novini izraza vjere uvijek pomicalo naprijed kroz cijelu povijest — pod budnim ravnateljstvom Učiteljstva. Dapače u neprestanu produbljivanju i vanjskom iskazivanju evanđeoske poruke dolazilo se do otkrivanja novih vidova samog sadržaja a da se nije ništa nijekalo od onoga što se kao bitno upoznalo i prihvatilo. To je zapravo i saborska preporuka da se istine, koje su nam objavljene i predate u nasljedstvo, sve više izjzgruju, epukleiraju.¹³ Samo će vjera na taj način ostati stvarno mjerilo zemaljskih vrednota, i u njezinu će svjetlu naši ljudski pothvati zadobiti svoj pravi smisao. Ako vjera nosi pečat svačije osobnosti, subjektivnosti, slobode i suvremenosti, što je točno, onda ona, pokraj sve svoje objektivne istosti, nije nešto fizički umnoživo i tjelesno prenosivo, nego se može uspješno priopćavati samo osobnim svjedočanstvom i slobodnom ponudom slobodi ljudi. Ona je istodobno sveobuhvatna: odnosi se i na prošlost, i na sadašnjost, i na budućnost. Ovdje je umjesno napomenuti da mi nismo upućeni, nego samo otvoreni prema prošlosti u kojoj se Krist pojavio i ostavio nam svoju poruku: Mi smo bitno usmjereni na budućnost u kojoj će se Krist po drugi put i konačno objaviti. Zato je naša budućnost egzistencijalno ovisna o sadašnjem vjerovanju. Budući dakle da je naše danas toliko važno, jasno je da smo mi odgovorni u svakom pogledu da proživljavamo sadašnji trenutak u punini, jer samo tako možemo pridonijeti općem stanju i razvoju vjere.¹⁴ U tom smislu naš eshaton ima svoj početak u našem danas.¹⁵

¹³ Usp. *Optatam totius*, 16.

¹⁴ Usp. K. Rahner, *Vjera današnjeg svećenika*, BS, 1/1965, str. 6—29.

¹⁵ I. Stipčić, *Eshatološki smisao tijela i zemlje*, *Svesci*, 7—8/1967, str. 69. u bilješki.

Kao treću oznaku vjere naveli bismo njezinu težnju za ostvarenjem zajedništva. Vjera u Boga nužno ima svoj odjek u vjeri u čovjeka. I iskrena vjera u čovjeka odražava se u vjeri u Boga. No ovdje bismo se mogli dotaknuti ozbiljne problematike promatrajući našu suvremenu situaciju. Ima naime onih koji žele biti u svakom pogledu odgovorni za druge, za njihovu slobodu i savjest, uvjerenje i praksu, te u svojoj pretjeranoj revnosti, pokušavaju počupati i zadnji korijen vjerovanja u Boga, držeći to zaostalošću iz prošlih mračnih vremena. — Kako prenosi ti poruku vjere takvima? Pitanje bolno, ali ne možemo ga ne postaviti, kao što je postavljeno u Sv. pismu i kao što se postavljalo kroz cijelu povijest kršćanstva. Kako se dakle odnositi prema formalnim, praktičnim i militantnim nevjernicima ovoga vremena, koji se osjećaju zaduženima da u drugima odstranjuju vjerske osjećaje, ali postupajući tako da za njih bude više koristi od vjernika u zemaljskome životu, nego štete od nevjernika za vjersko osvjedočenje vjernika? Budimo ipak kritični i prema sebi: da je od strane vjernika bilo više zauzetosti za izgradnju ovoga svijeta u duhu vjere, ne bi vjera ni religija imale tako žestoke protivnike protiv vječne domovine koju vjernik očekuje kao konačan cilj. Unatoč pojedinačnim ispadima na ovome području i stanovitim nesporazumima, ipak stalno pratimo kako se mnogi, i vjernici i nevjernici, trudoljubljivo zauzimaju za dobrobit drugoga, bilo dinamizmom svoga unutarnjeg humanizma (horizontala) bilo snagom vjere i viših motiva (vertikala). I svjedoci smo da se postiže stanoviti uspjeh u takvim pothvatima.

Problematika budućeg svijeta i kršćanstva

Ovdje ne kanimo govoriti o budućnosti u futurološkom ili u sociološkom smislu, nego više pod teološkim vidom. Futurolozi, pozitivisti i evolucionisti koji prihvaćaju samo ono što sami mogu ispitati i predvidjeti, uvjeravaju ljude u svoja predviđanja bliske i daleke budućnosti. Kad se dohvatimo kojega članka u kojem se piše o budućnosti, nailazimo na čudesne podatke takvih stručnjaka: »Izračunavaju evoluciju, broj izgladnelih, društvene strukture, zrak koji nam stoji na raspolaganju za disanje, i prosječnu potrošnju paste za zube za godinu 2000.«¹⁶ Nerijetko se čuje, jer se već stoljećima ponavlja, da će vjera i religija posve iščeznuti. Ljudski će se problemi, ako ih bude, rješavati psihološkim, pedagoškim i ekonomskim zahvatima i zakonima, a ne religioznim obrascima i obredima. Za čovjekov mir bit će dostatan ovaj zemaljski mir. Udovoljenje osnovnim prirodnim porivima smatrat će se konačnim čovjekovim ciljem. Očekuje se da se otvore rajske dveri na ovoj vremensko-prostornoj prometnici i da nastupi era blagostanja.

Hoće li zaista u budućem svijetu biti mjesta za vjeru, odnosno za kršćanstvo? — Čuju se s mnogih strana, pa i od odgovornih u Crkvi, razne žalopojke nad sadašnjošću vjerničkoga i crkvenoga stanja, očito sve u bojazni pred niegovom budućnošću. I sami naime vidimo da je već sada vjera u nekim dijelovima svijeta stjerena u zakutke i katakaombe; izbacuje se iz društva kao štetna predrasuda i postaje posve privatna stvar. Nekima sigurno pada na pamet, pa možda i pojedinim sadašnjim vjernicima,

¹⁶ Usp. K. Burian, *Čovjek iz retorte*, *Svesci*, 12/1968, str. 41.

da će vjerojatno sama tehnika i civilizacija prikrajčiti na rubove društva i konačno ukloniti iz ovoga »svjetovnog grada« svaku vjeru, ako to ne učine ljudska nasilja.

Slušajući takva nagađanja, gotovo se može pričiniti kao da vjera nije uopće nadahnuta budućom stvarnošću, nego da je samo izraz ljudskog običaja. I samim se kršćanima katkada prigovara da su se usidrili u čuvanju prošlih i propalih elemenata, da se ne otvaraju stvarnostima koje ih čekaju. Sljedbenici svjetovnih i ateističkih ideologija zanosno gledaju u »svijetlu budućnost« ovdje na zemlji: obećavaju i kunu se u sigurnost kvalitativnog skoka prirode.

Ne treba potcjenjivati radove futurologa koji na osnovi sadašnjeg stanja i računanja nagovješćuju materijalnu situaciju u budućnosti. Ali kada je riječ o predviđanju ljudske budućnosti, teško se sustegnuti od tvrdnje da bi zapravo tako prorečena nadolaznost bila vrlo nehumana. Jer kakva god bila kombinatorika s materijom i njezinim zakonima, ipak time se nikada neće moći zadovoljiti ljudski duh. Kad čovjek sve preobrazi, preokrene na glavu, izjezgi atome, pretvori masu u energiju i obratno, još mu uvijek ostaje neispitljivo polje duha i slobode. Može se dakle predviđati što će ostati ili se mijenjati u fizičkim pa i u etičkim zakonima, ali ono što je povezano s ljudskom slobodom, ostaje prikriveno tajnom. Jer, ljudska budućnost je različita mogućnost.¹⁷ Doista tragično je doći do spoznaje da se ne mogu doznati tajne budućnosti. Ali, prožet nadalačkom snagom, život nam se čini upravo zbog toga zanimljivim. Razlog je svemu tome što vjerujemo u ljudsku slobodu kao stvaralačku moć, pothvat i obećanje.¹⁸ Vjerujemo u čovjekovu volju i razum koji su uvijek kadri zaokrenuti sve povijesno-tehničke navještaje. Svijetu naimada neće uzmanjkati iskaza širokoga bratstva, a niti znakova osudljiva barbarstva. I zato dokle god bude slobode u čovjeku, bit će i njezina ploda — vjere. Jedino ako čovjek budućnosti ne bude slobodan izvornom slobodom, pomanjkat će mu i smisao za vjeru. U tom slučaju neće više biti čovjek, nego neki robot prirodne zakonitosti koju je sam otkrio i njoj se sudbinski podvrgao. Ali ako bude čvalo ljudsko slobodno samoodlučivanje, uvijek će biti i pravih i krivih ljudskih poteza; padova, grijeha, mržnje i zla. A dokle bude tih zloupotreba slobode, samoubojstava savjesti, neće nikada prestati čin oprostjenja, radost osvješćenja i poruka pomirenja, što su sve elementi vjere. I zato će uvijek na rubovima ljudskih traženja i neuspjeha, ljudske veličine i sićušnosti, pred nerješivim činjenicama usuda i slobode izranjati povici vjere: nije ovdje svemu kraj.

Pogledi na razvitak i događaje budućnosti

Ovdje pod promatranjem budućih događaja ne uzimamo u prvom redu temelina pitanja srednje i konačne eshatologije, ukoliko se ona shvaćaju kao proučavanje stanja i čovjekova života od njegove smrti do uskrsnuća, odnosno nakon sudnjega dana, nego više mislimo na budućnost kao tvor-

¹⁷ Usp. J. Kuničić, *Marksisti i kršćani pred budućnošću*, CUS, 4/1970, str. 369—378.

¹⁸ Usp. Dr. I. Stipičić, *Težište slobode u kršćanskom poimanju čovjeka ili sloboda kao inicijativa i obećanje*, BS, 2/1968, str. 173—181.

ni dio povijesti spasenja,¹⁹ koju očekuje današnji i budući čovjek. U tom se svjetlu raščlanjuje problem vjere i kršćanstva kao sastojnice buduće stvarnosti. Iako se ne mogu predočiti jasni obrisi onoga što će tek doći, ipak, na osnovi Sv. pisma i imajući u vidu suvremene odrednice vjere, mnogi teolozi ispituju mogućnosti i horizonte budućeg razvitka i događanja. Prema nekima mogu se uočiti tri različna obrasca po kojima se zamišlja i predviđa situacija u budućnosti.²⁰

Apokaliptičko shvaćanje — Kako se razabire iz nekih novozavjetnih spisa, ljudi su već u ono doba očekivali neposrednu završenost svijeta i konačan sud, što se sve predstavljalo u zloslutnim slikama. To apokaliptičko poimanje općenito je vladalo u kasnom židovstvu i u Kristovo vrijeme. Predviđanja i slike odnosili su se ponajviše na prirodne iznenadne poremećaje i nesreće (usp. Mt 24, 29; 2 Pet 3, 10). Kako su ljudi općenito bili uvjereni da će se to ubrzo ostvariti, za njihova života, lako ih je zahvaćalo pomirenje sa sudbinom i nebriga za ovaj svijet. Zato Sv. pismo, osobito sv. Pavao (2 Sol 2—3), traži da se o tome ne misli već da se svojim živim zalaganjem sudjeluje u izgradnji društva i povijesti. Apokaliptičnim se slikama više puta vitlalo u prošlosti, napose u prevratničkim preokretima i ratovima, te je stoga takvo gledanje budućnosti danas pre-malo privlačno.

Svršishodno poimanje — Drugi je pogled na budućnost uokviren u prirodnu svršishodnost svemira. Povijest (prije, sada i poslije) predstavlja se kao prostorno-vremenska opruga koja ima svoj kraj kao ispunjenje i dovršenje. Ova se slika lako uklapa u suvremeno zamišljanje razvoja svijeta i prirode, zasnovano na znanstvenim pretpostavkama i tvrdnjama o zakonu entropije.²¹ Sva je stvarnost usmjerena prema svršetku, svrši, smrti svemira. Ne ide prema nekoj iznenadnoj kataklizmi, već prema konačnoj ravnomjernoj točki temperature svega stvorenoga. U zadnje doba ovo se shvaćanje budućnosti ponekad veže uz ime Teilharda de Chardina, ali u njegovim djelima eventualni apokaliptički i teleološki elementi nikada ne isključuju ljudsku slobodu.²²

Treba međutim imati u vidu da prema jasnim iskazima Sv. pisma posljednja stvarnost, eshaton, nije nešto kao dovršenje, već i kao sudište. Radi se o božanskoj odluci i podjeli svijeta i o ljudskoj opredjeli za ili protiv Boga.²³ Jer, ako se nema u vidu ovaj sud, onda zaista nema smisla ni opravdanja cijela povijest. Ljudska je sloboda u tom slučaju samo zabluda. A kako se može prihvatiti da će u završnici naći mjesto zajedno i

¹⁹ Usp. E. Schillebeckx, *Interpretazione del futuro*, u knjizi *Intelligenza della fede*, Paoline, Roma, 1975, str. 13—29.

²⁰ Usp. H. Cox, *Evolutionary Progress and Christian Promise*, Concilium (eng. izd.), 6/1967, str. 18—23; W. Kasper, *Introduzione alla fede*, Queriniana, Brescia, 1973, str. 193—196.

²¹ Usp. Ante Kusić, *Teodiceja*², Split, 1965, str. 99—102.

²² Usp. P. Teilhard de Chardin, *Budućnost čovjeka*, CUS, Split 1970.

²³ Ondie, str. 28: »Konačan izbor bit će: pobuna ili adoracija svijeta«, a u bilješci: »Nije cilj ovog osvrta da pokaže kako postoji nuždan nepogrešiv razvoj; ja samo želim ustanoviti da za cijelo čovječanstvo postoji jedan ponuđeni, očekivani razvoj, sličan onome koji pojedinci ne mogu odbiti bez pogreške i prokletstva.

mučenik i mučitelj, i zločinac i dobročinitelj? Stoga danas mnogo više prevladava treća struja, tj. proročka koncepcija.

Proročka koncepcija se smatra izvorno biblijskom i suglasnom sa zahtjevima ljudske naravi. Prema ovom obrascu zamišljanja budućnosti subjekt povijesti nije samo Bog, nego se radi o stjecaju ljudske i božanske slobode. Stoga je božansko djelovanje u povijesti spasenja neprestani izazov čovjekovoj slobodi i radu. Bog niti uništava niti zamjenjuje čovjeka, nego ga pomaže da se oslobodi prizemljenosti i samodostatnosti. U tom smislu povijest je potpuno otvoreno radilište božanske i ljudske snage. Kršćanska eshatologija ujedinjuje u sebi i teologiju i antropologiju, jer su obadvije već ujedinjene u kristologiji. Krist je početak i svršetak alfa i omega čitave stvarnosti. Stoga se vjera u Krista pojavljuje kao apsolutni obzor na kojem se sve slijeva i spaja. Ona ne poima svijet kao neku kružnu zatvorenost, nego kao otvorenu povijest suradnje Boga i čovjeka. Ne mogu se prošlost, sadašnjost i budućnost shvatiti ciklički i ponavljajući. »Pukli su stari krugovi«, govorio je sv. Augustin.²⁴ Sve se razvija pravolinijski, ali prema Božjem danju i obećanju i ljudskom odgovoru. Zato ne može biti govora o nekom konkretnom predviđanju kršćanstva i Crkve u budućnosti. Mogu se možda samo zamišljati jezgrovite i neophodne sastavnice, u skladu s potrebnim razvojem kršćanskog fenomena.

Pogled na budućnost

Mi se kao kršćani ne možemo nikako odreći zanimanja za ono što nas čeka i promatranja kršćanstva kao središnje matice budućnosti. Jer, kad nam pomanjka nadalački osjećaj, onda se i dosadašnja povijest kršćanske Crkve može smatrati običnom kamuflažom; ne bismo bili dostojni živjeti na suvremenom povijesnom poprištu. Međutim, nedostatak kršćanstva u budućem razvoju svijeta značio bi ponovno kretanje tračnicama besmisla i bezglavog traženja spasa. A ono se, kakvo je u sebi, zaista može otkriti u svoj silini i izvornosti. Neki teolozi pokušavaju govoriti o konkretnim oblicima vjere.²⁵ Mi ćemo ovdje istaknuti posebne naglaske za koje držimo da će doći u obzir u budućoj stvarnosti vjerovanja.

Elementi patnje i uskrsnuća — Znamo da se kršćanstvo u povijesti pojavilo kao nepojmljivi Božji dar čovjeku, i kao iznenadni udar na njegovo mišljenje i življenje u isključivo naravnim granicama. U njemu se ostvario onaj nečuveni i ni u jednoj religiji ili ideologiji neponovljeni *scandalum crucis et factum resurrectionis*. Niti pravi kršćanin u prošlosti, niti oni autentični danas, niti oni u budućim razdobljima ne mogu gledati u Krista samo kao nekoga makar i idealnog čovjekoljubitelja i revolucionara na društvenom planu najširih razmjera, nego vjeruju u nj i prihvaćaju ga kao Boga i čovjeka. Izbacivanje križa i žrtve²⁶ iz kršćanstva uvjetuje oblikovanje malograđanskih, politiziranih i klerikaliziranih kršćana, koji ne zahvaćaju u samu srž stvarnosti. Kritičnost križa nije

²⁴ Sv. Augustin, *De Civitate Dei*, L. 12, C. 20, N. 3: P. L. 41, 370—371.

²⁵ Usp. W. Kasper, nav. dj, str. 200—207.

²⁶ Privlačne misli o križu kao tajni života mogu se naći u članku I. Kozelja, *Kašnjava li Bog doista grijeh?*, *Obnov. život*, 2/1975, str. 14—54.

nikakav izraz mode, nego znači u onom svom najdubljem značenju: obraćenje srca, radikalizaciju samoga sebe, priznanje sebe u kaosu, ništavilu i grešnosti, ali označuje i zagonetnost i protegnutost čovjeka preko uskrsnuća u život vječni. Kršćani postaju sve svjesniji da se križ, koji po vjeri vodi k uskrsnuću, ukazuje kao kritički kvasac u ovome svijetu, te da su oni pozvani da svojim osobnim križevima sudjeluju u oslobađanju čovjeka od svih zemaljskih otuđenja. Zato istinski kršćani ne mogu biti duše povijuše određenoj ideologiji ili sustavu koji sve smješta u ovomezaljski potok. No ovdje se mora napomenuti da vjera, koja se temelji na križu i Kristovu uskrsnuću, nije nikada bila niti će biti, alko je zaista autentična i do kraja životno zahtijevna, vjera većine, premda je usmjerena na sve, nego vjera manjine, odabranih, odgovornih i posve slobodnih. I zato nije nikakva zlogukost reći da će se broj kršćana u odnosu na svjetsko pučanstvo u budućnosti umanjivati, ali će se gubitak na kolikoći moći nadoknaditi unutrašnjom kakvoćom i zrelošću, jer je zakon i uloga kršćanstva da u ovome svijetu bude svjetlo, kvasac, sol, grad na gori. To znači da vjera neće imati neku masovnost i vanjski sjaj, već više unutrašnju obrazloženost i zauzetost bez obzira na svjetonazore susjeda i srodnika. Ipak takva vjera neće moći ostati u čovjeku, morat će se i vani pokazivati, možda više preko bazičnih zajednica i tzv. mikroorganizama, negoli što će zahvaćati masu navikom i običajima.

Ekumeničnost vjere — Iako vjera budućnosti ide više u dubinu nego u širinu, ipak neće zaostajati njezina težnja za sveopćošću i ekumeničnošću. Svijet nam svojom kulturom, sredstvima priopćavanja i sjediniteljskim nagnućima otvara mogućnosti da doplovimo do zadnjih luka zemlje i iskrčamo misionare mira i navjestitelje radosne vijesti. Osim toga danas se nalazimo na stupnju razvoja svoga vjerovanja kad ne prisvajamo sebi isključivost posjeda istine, jer iskreno priznajemo da elementi i dobra spasenja postoje i u drugim vjeroispovijestima. Već se ozbiljno započelo s unutarnjim među-kršćanskim ekumenskim izmirenjem približavajući se sve više Kristu, izvoru i središtu svega zajedništva. Svijet, unatoč svoj šarolikosti, omogućuje jedinstvo duha. I kršćanska vjera ide za tim da neprestano prožima (načinom davanja i primanja) druge religije i ideologije. I utemeljena je nada da će budućnost biti produžetak ovih suvremenih dijaloških zahvata i ekumenskih radnja, jer vjerujemo u Duha ujedinitelja.

Jednostavnost vjere — Treća značajka buduće vjere u svome savršenijem obliku bit će ova što je već danas svuda pomalo nazočna: jednostavnost²⁷ i istodobno bogatstvo izraza. Autentičnoj vjeri nisu potrebna tolika odijela da joj se ne primjeti srž. Vjera sve više teži da očituje svoju izvornost i prvotnost, ali u duhu pripadne kulture i mentaliteta. Služit će se sredstvima i kulturnim kategorijama glasa i slike, ali ne omotana u ljudske umjetnine koje ljudima sakrivaju njezin sadržaj. U tom pogledu kršćanska će se vjera morati do kraja »razevropiti«, skinuti sa sebe omot evropske posebnosti, i postajati svima svjetlo u kući koja je uređe-

²⁷ Usp. K. Rahner, nav. dj., str. 18—23. Pisac govori o jednostavnosti vjere kao značajki suvremenosti, ali to također jednako vrijedi i za budućnost.

na po vlastitom ukusu. Ta će se jednostavnost odnositi u prvome redu na ona tri temeljna misterija kršćanstva: Presveto Trojstvo, Kristovo Utjelovljenje i milost Božju, koji će postajati bliži ljudskome duhu, izloženi u međusobnu skladu i izvornosti. Jedinstvo i zajedništvo Presv. Trojstva jest izvor i uzor sjedinjenja ljudi međusobno i u odnosu na Boga. Oni narodi i ljudi moći će se nazivati pravoimenim kršćanima, makar ne znali sve dogmatske zaključke što ih je Crkva tijekom stoljeća obrađivala i određivala, koji budu prihvaćali Krista kao Spasitelja svega svijeta. Kao što je Krist u sebi ujedinio ljubav prema Ocu i ljubav prema ljudima, tako će se i u svijetu sve više ostvarivati težnja za povezivanjem i identificiranjem tih dviju Kristovih zapovijedi. Milosno djelovanje, koje ljudskim očima ne mora uvijek biti pristupačno i očigledno, moći će i na takav način biti svijeća postavljena na stol nepoznate budućnosti.

Zaključak

U kontekstu proučavanja i promatranja suvremenoga svijeta može se doći do spoznaje da je sva naša stvarnost odbljesak božanske umnosti i snage, ali i plod ljudskog stvaralaštva i suradnje. Onoliko možemo obasjavati ovaj zemaljski planet koliko smo i sami obasjani svjetlom Božjim. Ovo vrijedi to više što se vjera u svakome od nas nalazi u lomljivim posudama te zbog toga u neprestanoj pogibelji rasprsnuća. Bitno vezana uz slobodu, i ne može biti bez ugroženosti, ali uvijek ostaje mogućnost dovoljne provjere tijekom života. Bitna njezina značajka jest u tome što proizlazi iz sadašnjice, tj. iz vremena u kojem čovjek živi, premda je i nastavak prošlosti i produžetak u budućnost. Ostvaruje se življenjem u zajedništvu s drugima i kao takva spremna je prevladati sve zapreke u životu. Ne može praviti programe i projekte unutar povijesti, jer je zasnovana na činjenici prožimanja ljudske i božanske slobode. Dapače, ona se hvata u koštac sa svim planovima i prognozama, razbija apsolutiziranje ljudi i režima, uništava svaki totalitarizam čovjeka i društva. Ona je ohrabrenje i zahtjev ljudskog zalaganja protiv strasti sebičnosti, oholosti i mržnje. Nije zato vjera nasićenih i obijesnih, nego gladnih i željnih pravde i istine.

Ako je vjera zasnovana na križu, onda je i naša nada u budućnost razapeta. Stoga ne možemo očekivati nikakvu trijumfalističku zajednicu, već Crkva kojoj je karakteristika služenje svijetu u donošenju svjetla i mira, kojoj je zakon ljubav prema Bogu i prema ljudima, kojoj je snaga jednostavna, dijaložka i zajednička nada u Krista. Premda je Crkva po biti svojoj u službi svijetu, ne treba se ipak čuditi alko takva Crkva ne bude po volji ovome svijetu, nego je uvijek budu pratili progonstvo i siromaštvo. Ona je uostalom zajednica ljudi okupljenih oko Učitelja koji drži Govor na gori onima što ga žele slijediti i prihvaćati do kraja njegove riječi unatoč njihovoj tvrdoći.